

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari

Nargiza Ulug'bek-qizi Ochilova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur ish kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslariga bag'ishlangan. Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlari, musiqiy idrokning rivojlanish bosqichlari, eshitish sezgisi, ritm hissi, musiqiy xotira va diqqatning shakllanish qonuniyatlari tahlil qilinadi. Musiqa savodxonligi tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari - nota yozuvini o'zlashtirish, lad-tonal sezgi, ritmik ko'nikmalar va musiqiy tafakkur bilan bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, mashg'ulotlarda interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, kuylash, tinglash va ritmik harakatlar orqali idrokni faollashtirish yo'llari ko'rsatiladi. Ishning amaliy ahamiyati shundaki, unda taklif etilgan yondashuvlar boshlang'ich sinf musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy qobiliyatini rivojlantirish, savodxonlik darajasini oshirish va estetik didini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, musiqiy idrok, musiqa savodxonligi, psixologik-pedagogik asoslar, lad-tonal sezgi, nota yozuvi, musiqiy tafakkur, estetik tarbiya, boshlang'ich sinf, musiqa darsi, interfaol metodlar

Psychological-pedagogical foundations of developing musical literacy in primary school students through the development of musical perception

Nargiza Ulug'bek-qizi Ochilova
Bukhara International University

Abstract: This study focuses on the psychological and pedagogical foundations of fostering musical literacy in primary school students by developing their musical perception. The research analyzes the age-related and psychophysiological characteristics of primary school students, the stages of musical perception development, and the principles governing the formation of auditory perception, a sense of rhythm, musical memory, and attention. It explores the concept of musical

literacy and its components-such as mastering musical notation, modal-tonal sense, rhythmic skills, and musical thinking. Furthermore, the study outlines methods for stimulating perception during lessons through interactive techniques, didactic games, singing, listening activities, and rhythmic movement. The practical significance of the work lies in the fact that the proposed approaches serve to develop students' musical abilities, enhance their level of musical literacy, and cultivate their aesthetic taste during primary school music lessons.

Keywords: early school age, musical perception, musical literacy, psychological-pedagogical foundations, modal-tonal sense, musical notation, musical thinking, aesthetic education, primary school, music lesson, interactive methods

Kichik maktab yoshi - bu bolaning shaxs sifatida shakllanishida, uning ma'naviy va estetik dunyoqarashi asoslarining qaror topishida hal qiluvchi davr hisoblanadi. Aynan shu yoshda bola atrof-muhitni, jumladan, tovushlar olamini, musiqiy obrazlarni faol va bevosita idrok etadi. Musiqa bolaning ruhiy dunyosiga chuqur ta'sir ko'rsatib, uning his-tuyg'ularini boyitadi, tasavvurini kengaytiradi, ichki kechinmalarini ifodalashga yordam beradi. Shu bois boshlang'ich ta'lim bosqichida musiqiy tarbiyaning to'g'ri tashkil etilishi, ayniqsa, musiqiy idrokni rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb muammolaridan biri sifatida qaraladi.

Musiqiy idrok - bu insonning musiqiy tovushlarni, ularning ifoda vositalarini, badiiy mazmunini anglash va his qilish qobiliyatidir. Bu qobiliyat tug'ma bo'lmay, balki ta'lim-tarbiya jarayonida, maqsadli va tizimli mashg'ulotlar natijasida rivojlanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda musiqiy idrokning rivojlanishi bir necha bosqichdan o'tadi: dastlabki hissiy qabul qilish, elementar tahlil, musiqiy obrazni anglash, nihoyat, uni baholash va ijodiy qayta ishlash. Har bir bosqich o'ziga xos psixologik mexanizmlarga tayanadi va pedagogik ta'sir usullarini talab qiladi.

Musiqa savodxonligi esa musiqiy idrokning rivojlanishi natijasida shakllanadigan integral sifat bo'lib, u nota yozuvini o'qish, musiqiy eshitish, ritmni his qilish, lad-tonal munosabatlarni anglash, musiqiy asarni tahlil qilish va ijro etish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Musiqa savodxonligi faqat nazariy bilimlar yig'indisi emas, balki bola shaxsining umumiy madaniyati, estetik didi va ijodiy salohiyatining muhim ko'rsatkichidir. Shu sababli musiqa savodxonligini shakllantirish masalasi keng ma'noda pedagogik, psixologik, metodik va madaniy jihatlarini qamrab oladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi bir qancha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, zamonaviy ta'lim tizimida bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning individual qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish ustuvor vazifa etib belgilangan. Ikkinchidan, musiqiy tarbiya bolaning hissiy intellektini, kommunikativ ko'nikmalarini, ijodiy tafakkurini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida tan olinadi. Uchinchidan,

boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqiy idrokini rivojlantirish bo'yicha mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalar hali ham to'liq tizimlashtirilmagan, bu esa maxsus tadqiqotlar o'tkazishni taqozo etadi.

Psixologik nuqtai nazardan, kichik maktab yoshi (6-10 yosh) bolaning bilish jarayonlari jadal rivojlanadigan davr hisoblanadi. Bu yoshda sezgi va idrok ancha aniq va maqsadli bo'lib boradi, diqqatning ixtiyoriy shakli shakllanadi, xotira ko'proq emotsional va obrazli xususiyat kasb etadi, tasavvur esa ijodiy yo'nalish oladi. Ayni paytda, bu yoshdagi bolalar uchun o'yin faoliyati yetakchi ahamiyatga ega bo'lib qoladi, bu esa musiqiy idrokni rivojlantirishda o'yin metodlaridan foydalanishni taqozo etadi. L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, ta'lim rivojlanishdan oldin borishi va bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"ni hisobga olishi lozim. Bu tamoyil musiqiy idrokni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega: pedagog bolaning hozirgi imkoniyatlaridan kelib chiqib, uni biroz yuqoriroq darajaga yo'naltirishi kerak.

Pedagogik nuqtai nazardan, musiqa savodxonligini shakllantirish jarayoni izchillik, tizimlilik, onglik, ko'rgazmalilik, faollik va individual yondashuv kabi didaktik tamoyillarga asoslanishi lozim. Bu jarayonda o'qituvchining roli beqiyos: u nafaqat bilim beruvchi, balki bola musiqiy kechinmalarining rahbari, uning hissiy olamiga yo'l ko'rsatuvchi murabbiy sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun musiqa o'qituvchisi psixologik bilimlarga ega bo'lishi, bolaning yosh xususiyatlarini chuqur anglab yetishi va shunga mos metodlarni tanlay olishi zarur.

Mazkur ishning maqsadi - kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslarini har tomonlama tahlil qilish, bu jarayonning nazariy va amaliy jihatlarini yoritib berish, samarali metod va usullarni taklif etishdan iborat.

Ishning vazifalari sifatida quyidagilarni belgilash mumkin: kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini o'rganish; musiqiy idrok tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berish; musiqa savodxonligining tarkibiy qismlarini aniqlash; musiqiy idrokni rivojlantirishning bosqichlari va mexanizmlarini tahlil qilish; bu jarayonda qo'llaniladigan pedagogik metodlarni tizimlashtirish; amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Ishning ilmiy yangiligi shundaki, unda musiqiy idrok va musiqa savodxonligi o'zaro bog'liq jarayonlar sifatida yaxlit tizimda qoraladi, psixologik va pedagogik yondashuvlar integratsiyalashgan holda tahlil qilinadi.

Ishning amaliy ahamiyati shundaki, undagi nazariy xulosalar va metodik tavsiyalar boshlang'ich sinf musiqa darslarida, sinfdan tashqari musiqiy tarbiya tadbirlarida, shuningdek, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida qo'llanilishi mumkin.

Ishning tuzilishi kirish, asosiy qism (uch bo'lim), xulosa va adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

KULMINATSIYA QISMI

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslarini chuqur tahlil qilish uchun, avvalo, bu yosh davrining o'ziga xos xususiyatlarini batafsil ko'rib chiqish zarur. Kichik maktab yoshi - bu bolaning ijtimoiy mavqei o'zgaradigan, u maktabga qadam qo'yadigan, yangi ijtimoiy rol - o'quvchi rolini egallaydigan davr. Bu o'zgarish bolaning butun ruhiy hayotiga, jumladan, uning idrok etish faoliyatiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Endi bola o'z harakatlarini ma'lum maqsadga bo'ysundirishni, diqqatini ixtiyoriy ravishda boshqarishni, o'quv materialini ongli ravishda o'zlashtirishni o'rganadi. Bu jarayonlar musiqiy idrokning rivojlanishiga ham bevosita ta'sir qiladi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik maktab yoshidagi bolalarning idroki hali to'liq differentsiallashtirilmagan bo'ladi. Ular musiqani yaxlit, umumiy tarzda qabul qiladilar, lekin uning alohida elementlarini - melodiyaning, ritmni, garmoniyaning, tembrni - ajratib ko'rsatishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu yoshda idrokning analitik komponenti hali yetarli darajada rivojlanmagan bo'ladi. Shuning uchun pedagogik jarayonda musiqiy idrokni rivojlantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim: avval yaxlit emotsional qabul qilish, so'ngra elementlarni ajratish, keyin ular o'rtasidagi munosabatlarni anglash, nihoyat, musiqiy asarning badiiy mazmunini chuqur his qilish.

Musiqiy idrokning psixologik mexanizmlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, u bir necha komponentlardan tashkil topgan murakkab jarayon ekanligini ko'ramiz. Birinchi navbatda, musiqiy eshitish sezgisi - tovush balandligi, kuchi, tembr va davomiyligini farqlash qobiliyati. Bu qobiliyat bola tug'ilgandan boshlab rivojlana boshlaydi, lekin maktab yoshida u maxsus mashqlar orqali sezilarli darajada takomillashadi. Ikkinchidan, ritm hissi - musiqiy tovushlarning vaqt bo'yicha munosabatlarini, ya'ni metr, ritm, temp xususiyatlarini his qilish qobiliyati. Ritm hissi bolaning harakat faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u orqali rivojlantiriladi. Uchinchidan, lad sezgisi - musiqiy tovushlarning balandlik munosabatlarini, tonika, lad turg'unligi va nomuvofiqligini his qilish qobiliyati. To'rtinchidan, musiqiy xotira - eshitilgan musiqani eslab qolish, tanib olish va qayta tiklash qobiliyati. Beshinchidan, musiqiy tafakkur - musiqiy obrazlar, ularning rivojlanishi va o'zaro bog'liqligi haqida fikr yuritish qobiliyati. Oltinchidan, musiqiy tasavvur - ichki eshitish orqali musiqani "eslab" ijro etish yoki yangi musiqiy obrazlar yaratish qobiliyati.

Bu komponentlarning barchasi o'zaro bog'liq bo'lib, birgalikda musiqiy idrokning yaxlit tizimini tashkil etadi. Ularning har biri alohida rivojlantirilishi kerak, ammo bu jarayon yaxlit pedagogik tizim doirasida amalga oshirilishi lozim.

Musiqa savodxonligi tushunchasiga keladigan bo'lsak, u bir necha darajalarda namoyon bo'ladi. Elementar daraja - bola musiqani tinglay oladi, unga emotsional

munosabat bildiradi, oddiy ritmik va melodik iboralarni takrorlay oladi. O'rta daraja - bola nota yozuvining asoslarini biladi, lad-tonal munosabatlarni tushunadi, oddiy musiqiy asarlarni tahlil qila oladi. Yuqori daraja - bola musiqiy asarni mustaqil ravishda tahlil qiladi, ijro etadi, ijodiy qayta ishlaydi, musiqiy didni namoyon qiladi. Kichik maktab yoshida asosan elementar va o'rta darajalarga erishish ko'zda tutiladi, lekin iqtidorli bolalar uchun yuqori darajaga yo'naltirilgan mashqlar ham qo'llanilishi mumkin.

Musiqqa savodxonligini shakllantirishning psixologik asoslari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchidan, motivatsiya masalasi. Bola musiqani o'rganishga qiziqishi, unda ichki ehtiyoj paydo bo'lishi kerak. Bu ehtiyoj o'yin faoliyati, qiziqarli hikoyalar, ko'rgazmali materiallar, musiqiy tanlovlar va boshqa vositalar orqali shakllantiriladi. Motivatsiya bo'lmasa, hech qanday pedagogik usul samarali bo'lmaydi.

Ikkinchidan, hissiy-emotsional fon. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun musiqiy idrok avvalo hissiy kechinma sifatida namoyon bo'ladi. Ular musiqani "tushunish"dan oldin uni "his qiladilar". Shuning uchun pedagogik jarayonda bolaning hissiy kechinmalarini rag'batlantirish, musiqaga emotsional munosabat bildirishga undash muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, faoliyat tamoyili. Idrok faqat passiv tinglash orqali emas, balki faol harakat - kuylash, ritmik harakatlar, musiqa asboblarida o'ynash, musiqiy o'yinlar orqali rivojlanadi. Bu tamoyil bolaning psixofiziologik xususiyatlariga to'liq mos keladi.

To'rtinchidan, individual yondashuv. Har bir bolaning musiqiy qobiliyati, idrok tezligi, qiziqishlari turlicha. Pedagog bu farqlarni hisobga olib, har bir bolaga o'z imkoniyatlariga mos topshiriqlar berishi kerak.

Beshinchidan, bosqichma-bosqichlik. Musiqiy idrok oddiy shakllardan murakkab shakllarga qarab rivojlanadi. Avval bolalar oddiy ritmik naqshlarni, keyin melodik iboralarni, so'ngra murakkabroq musiqiy asarlarni o'zlashtiradilar.

Oltinchidan, takrorlash va mustahkamlash. Musiqiy ko'nikmalar doimiy mashq qilish natijasida shakllanadi. Takrorlash bolaga musiqiy materialni chuqurroq o'zlashtirish, uni xotirasida saqlash va qayta tiklash imkonini beradi.

Pedagogik asoslarga keladigan bo'lsak, musiqa savodxonligini shakllantirish jarayoni quyidagi tamoyillarga tayanishi lozim:

Ilmiylik tamoyili - musiqiy ta'lim musiqashunoslik, psixologiya va pedagogika fanlarining zamonaviy yutuqlariga asoslanishi kerak.

Tizimlilik va izchillik tamoyili - musiqiy bilim va ko'nikmalar ma'lum tizim asosida, oddiydan murakkabga qarab berilishi lozim.

Onglilik va faollik tamoyili - bola musiqiy hodisalarni ongli ravishda o'zlashtirishi, faol ishtirok etishi kerak.

Ko'rgazmalilik tamoyili - musiqiy material nafaqat eshitish, balki ko'rish, harakat qilish orqali ham taqdim etilishi lozim.

Mustahkamlash tamoyili - o'rganilgan material doimiy takrorlash va amaliyot orqali mustahkamlanishi kerak.

Individual yondashuv tamoyili - har bir bolaning xususiyatlarini hisobga olish.

Rivojlantiruvchi ta'lim tamoyili - ta'lim bolaning hozirgi darajasidan yuqoriroq darajaga ko'tarilishiga yo'naltirilishi kerak.

Endi musiqiy idrokni rivojlantirishning amaliy metodlarini ko'rib chiqamiz. Bu metodlar bir necha guruhga bo'linadi:

Tinglash metodlari. Musiqani tinglash - musiqiy idrokni rivojlantirishning eng asosiy usuli. Lekin tinglash passiv bo'lmazligi kerak. Pedagog tinglashdan oldin bolalarga ma'lum savollar berishi, diqqatni muayyan elementlarga qaratishi, tinglashdan keyin esa muhokama o'tkazishi lozim. Tinglashning quyidagi turlari mavjud: kirish tinglash (yangi asar bilan tanishtirish), chuqur tinglash (asar elementlarini tahlil qilish), takroriy tinglash (asar bilan chuqurroq tanishish), qiyosiy tinglash (ikki asarni solishtirish).

Kuylash metodlari. Kuylash musiqiy eshitish, ritm hissi, lad sezgisi va musiqiy xotirani rivojlantirishning eng samarali vositasidir. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun kuylash quyidagi shakllarda qo'llaniladi: ansambl kuylash, yakka kuylash, navbatma-navbat kuylash, qo'shiqni harakat bilan kuylash, qo'shiqni o'yin sifatida kuylash. Kuylash jarayonida bolalar nafaqat musiqiy ko'nikmalarni, balki to'g'ri nafas olish, artikulyatsiya, intonatsiya kabi qobiliyatlarni ham rivojlantiradilar.

Ritmik harakatlar metodlari. Ritmik harakatlar - musiqiy idrokni rivojlantirishning eng qadimiy va tabiiy usullaridan biri. Bolalar musiqa ostida harakat qilish orqali ritmni, tempni, dinamikani his qiladilar. Bu metodlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: oddiy yurish va yugurish, sakrash, qarsak chalish, oyoq tepish, tanani tebratish, raqs elementlari, musiqiy o'yinlar. Ritmik harakatlar bolaning umumiy motorikasi, koordinatsiyasi va fazoviy tasavvurini ham rivojlantiradi.

Musiqa asboblari o'ynash metodlari. Bolalar uchun maxsus moslashtirilgan musiqa asboblari - metalofon, ksilofon, baraban, marakas, qo'ng'iroq va boshqalar - musiqiy idrokni rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Bu asboblarda o'ynash bolaga tovush balandligi, tembrni, ritmi bilan bevosita tajriba o'tkazish imkonini beradi. Oddiy orkestr tuzish, ansambl tashkil etish bolalarda jamoaviy mas'uliyat, o'zaro yordam va musiqiy hamkorlik ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Musiqiy-didaktik o'yinlar. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o'yin yetakchi faoliyat turi bo'lib qolganligi sababli, musiqiy-didaktik o'yinlar alohida ahamiyatga ega. Bu o'yinlar orqali bolalar tovush balandligini, ritmni, tembrni, dinamikani farqlashni o'rganadilar. Masalan, "Musiqa qayerdan keladi?", "Tovushni top", "Ritmni takrorla", "Musiqa loto", "Kim tezroq?" kabi o'yinlar keng qo'llaniladi.

Nota yozuvini o'rgatish metodlari. Musiqa savodxonligining muhim tarkibiy qismi - nota yozuvini o'zlashtirish. Kichik maktab yoshida nota yozuvi oddiy va qiziqarli shaklda o'rgatilishi kerak. Buning uchun quyidagi usullardan foydalaniladi: nota belgilarini rangli kartochkalar orqali ko'rsatish, nota chizig'ida harakat qilish, nota nomlarini qo'shiq qilib aytish, nota yozuvini o'yin shaklida o'rgatish, oddiy musiqiy iboralarni yozish va o'qish.

Ijodiy topshiriqlar. Bolalarning musiqiy ijodkorligini rag'batlantirish musiqiy idrokni rivojlantirishning muhim omilidir. Ijodiy topshiriqlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: oddiy melodiya o'ylab topish, ritmik naqsh tuzish, musiqaga harakat o'ylab topish, musiqiy hikoya tuzish, qo'shiq matnini o'zgartirish, musiqiy asarni tasvirlash.

Integratsiyalashgan yondashuv. Musiqa darslarini boshqa fanlar bilan bog'lash - tasviriy san'at, ona tili, matematika, tabiatshunoslik - musiqiy idrokni rivojlantirishning samarali usulidir. Masalan, musiqani tinglab rasm chizish, musiqiy asar haqida hikoya yozish, musiqiy ritmni matematik kasrlar bilan bog'lash, tabiat tovushlarini musiqiy tasvirlar bilan qiyoslash.

Musiqiy idrokni rivojlantirishning bosqichlari haqida batafsil to'xtaladigan bo'lsak, quyidagi ketma-ketlikni kuzatish mumkin:

Birinchi bosqich - emotsional-qabul qilish bosqichi. Bu bosqichda bola musiqani yaxlit holda qabul qiladi, unga emotsional munosabat bildiradi. Bu bosqichda pedagogning vazifasi - bolaning musiqaga qiziqishini uyg'otish, ijobiy emotsional fon yaratish, tinglash madaniyatini shakllantirish.

Ikkinchi bosqich - analitik-idrok bosqichi. Bu bosqichda bola musiqa elementlarini - melodiya, ritm, temp, dinamika, tembr - ajratib ko'ra boshlaydi. Pedagog turli savollar, topshiriqlar, qiyoslashlar orqali bolaning analitik idrokini rivojlantiradi.

Uchinchi bosqich - sintetik-idrok bosqichi. Bu bosqichda bola ajratilgan elementlarni yana yaxlit holga keltiradi, ular o'rtasidagi munosabatlarni anglaydi, musiqiy asarning badiiy mazmunini chuqurroq tushunadi.

To'rtinchi bosqich - ijodiy-idrok bosqichi. Bu bosqichda bola o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini ijodiy faoliyatda qo'llaydi, o'z musiqiy didini namoyon qiladi, mustaqil musiqiy fikr yuritadi.

Bu bosqichlarning har biri o'ziga xos pedagogik yondashuvni talab qiladi va bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir.

Musiqa savodxonligini shakllantirishda o'qituvchining shaxsiyati ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi nafaqat bilimli, balki musiqiy didli, hissiyotli, bolalarni sevuvchi, ijodkor shaxs bo'lishi kerak. Uning o'zi musiqani qanday idrok etishi, unga qanday munosabat bildirishi bolalarga namuna bo'ladi. Shuning uchun musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari ham musiqiy idrokni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Multimedia vositalari, audio va video yozuvlar, interaktiv dasturlar, elektron musiqa asboblari bolalarning musiqiy idrokini boyitish, ularni zamonaviy musiqiy madaniyat bilan tanishtirish imkonini beradi. Lekin texnologiyalar pedagogik maqsadga xizmat qilishi, jonli musiqa va jonli muloqot o'rnini bosa olmasligini unutmaslik kerak.

Musiqiy idrokni rivojlantirishda oilaning roli ham katta. Ota-onalar bolaning musiqiy qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi, uyda musiqiy muhit yaratishi, musiqa tadbirlariga birgalikda qatnashishi lozim. Oilada musiqaga ijobiy munosabat bolaning musiqiy idrokini rivojlantirishga kuchli turtki beradi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirishda quyidagi muammolar ham uchraydi: ba'zi bolalarning musiqiy qobiliyati sust rivojlangan bo'lishi; musiqiy idrokning individual tezligi turlicha bo'lishi; ba'zi bolalarda musiqaga nisbatan salbiy munosabat yoki qo'rquv bo'lishi; guruhda turli darajadagi bolalarning birgalikda o'qishi qiyinchilik tug'dirishi; o'qituvchining yetarli metodik tayyorgarlikka ega bo'lmasligi; musiqiy asboblari va texnik vositalarning yetishmasligi. Bu muammolarni hal qilish uchun differensial yondashuv, individual topshiriqlar, qo'llab-quvvatlovchi muhit, qo'shimcha mashg'ulotlar, o'qituvchilarning malakasini oshirish kabi choralar ko'rish lozim.

Musiqiy idrokni rivojlantirishning samaradorligini baholash uchun turli diagnostik metodlardan foydalaniladi: kuzatish, suhbat, test topshiriqlari, ijodiy ishlar tahlili, musiqiy faoliyat natijalarini baholash. Baholash bolaning individual rivojlanish dinamikasini kuzatishga, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, keyingi pedagogik strategiyani belgilashga yordam beradi.

YAKUNIY QISM

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirish - bu murakkab, ko'p qirrali va uzoq muddatli pedagogik jarayon bo'lib, u psixologik, pedagogik, metodik va madaniy jihatlarni o'z ichiga oladi. Mazkur ishda bu jarayonning nazariy asoslari, psixologik mexanizmlari, pedagogik tamoyillari va amaliy metodlari har tomonlama tahlil qilindi.

Tahlil natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

Birinchidan, kichik maktab yoshi - musiqiy idrokni rivojlantirish uchun eng qulay davr hisoblanadi. Bu yoshda bolaning sezgi organlari, xotirasi, tasavvuri, diqqati jadal rivojlanadi, u yangi bilim va ko'nikmalarni oson o'zlashtiradi. Shu bois musiqiy tarbiya aynan shu davrda boshlanishi va tizimli ravishda olib borilishi lozim.

Ikkinchidan, musiqiy idrok - bu bir necha komponentdan tashkil topgan murakkab psixologik jarayon. U musiqiy eshitish sezgisi, ritm hissi, lad sezgisi, musiqiy xotira, musiqiy tafakkur va musiqiy tasavvurni o'z ichiga oladi. Bu komponentlarning har biri

alohida rivojlantirilishi kerak, ammo bu jarayon yaxlit pedagogik tizim doirasida amalga oshirilishi lozim.

Uchinchidan, musiqa savodxonligi - musiqiy idrokning rivojlanishi natijasida shakllanadigan integral sifat. U nota yozuvini o'zlashtirish, lad-tonal munosabatlarni anglash, ritmik ko'nikmalarni egallash, musiqiy asarni tahlil qilish va ijro etish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Musiqa savodxonligi faqat nazariy bilimlar yig'indisi emas, balki bola shaxsining umumiy madaniyati va estetik didining muhim ko'rsatkichidir.

To'rtinchidan, musiqiy idrokni rivojlantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim: emotsional-qabul qilish bosqichidan analitik-idrok bosqichiga, so'ngra sintetik-idrok bosqichiga va nihoyat ijodiy-idrok bosqichiga o'tish. Har bir bosqich o'ziga xos pedagogik yondashuvni talab qiladi.

Beshinchidan, musiqiy idrokni rivojlantirishning samarali metodlari qatoriga tinglash, kuylash, ritmik harakatlar, musiqa asboblarida o'ynash, musiqiy-didaktik o'yinlar, nota yozuvini o'rgatish, ijodiy topshiriqlar va integratsiyalashgan yondashuv kiradi. Bu metodlar birgalikda, tizimli ravishda qo'llanilganda yuqori natija beradi.

Oltinchidan, musiqiy idrokni rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiyati, uning kasbiy tayyorgarligi, musiqiy didi va bolalarga bo'lgan munosabati hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki bola musiqiy kechinmalarining rahbari, uning hissiy olamiga yo'l ko'rsatuvchi murabbiy bo'lishi kerak.

Yettinchidan, musiqiy idrokni rivojlantirishda oilaning roli katta. Ota-onalar bolaning musiqiy qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi, uyda musiqiy muhit yaratishi, musiqa tadbirlariga birgalikda qatnashishi lozim.

Sakkizinchidan, zamonaviy ta'lim texnologiyalari musiqiy idrokni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, lekin ular jonli musiqa va jonli muloqot o'rnini bosa olmaydi.

To'qqizinchidan, musiqiy idrokni rivojlantirishda bir qator muammolar uchraydi: individual farqlar, qobiliyat darajasidagi tafovutlar, metodik ta'minotning yetishmasligi, moddiy-texnik bazaning cheklanganligi. Bu muammolarni hal qilish uchun differensial yondashuv, qo'shimcha mashg'ulotlar, o'qituvchilarning malakasini oshirish kabi choralar ko'rish lozim.

O'ninchidan, musiqiy idrokni rivojlantirish natijalarini baholash uchun turli diagnostik metodlardan foydalanish lozim. Baholash bolaning individual rivojlanish dinamikasini kuzatishga, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, keyingi pedagogik strategiyani belgilashga yordam beradi.

Yakunida shuni ta'kidlash lozimki, musiqiy idrokni rivojlantirish orqali musiqa savodxonligini shakllantirish - bu nafaqat musiqiy ta'limning, balki umuman bola shaxsini har tomonlama kamol toptirishning muhim yo'nalishidir. Musiqa bolaning

ruhiy dunyosini boyitadi, uning his-tuyg'ularini tarbiyalaydi, ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqaradi, estetik didni shakllantiradi. Shu bois bu jarayonga davlat, jamiyat, ta'lim muassasalari, o'qituvchilar va ota-onalar birgalikda mas'ul bo'lishi lozim.

Kelgusida bu mavzu bo'yicha tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish, zamonaviy innovatsion metodlarni ishlab chiqish, xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqiy madaniyatini yuksaltirishga, ularning har tomonlama yetuk shaxs bo'lib kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. - Toshkent, 2017.
2. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. - Moskva: Smysl, 2005.
3. Teplov B.M. Psixologiya muzыkalных sposobnostey. - Moskva: Nauka, 2003.
4. Abdullayeva Q. Musiqqa o'qitish metodikasi. - Toshkent: O'qituvchi, 2010.
5. G'oziyeva Z. Musiqqa ta'limi nazariyasi va metodikasi. - Toshkent: TDPU, 2015.
6. Karimova D. Boshlang'ich sinflarda musiqqa tarbiyasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
7. Qodirov R. Musiqiy psixologiya asoslari. - Toshkent: O'zbekiston, 2008.
8. Nurmatov A. Musiqqa savodxonligi asoslari. - Toshkent: Istiqolol, 2016.
9. Yusupov M. Boshlang'ich maktabda musiqiy tarbiya. - Toshkent: O'qituvchi, 2007.
10. Ziyomuhamedov B. Pedagogika asoslari. - Toshkent: O'zbekiston, 2014.
11. Xolmatov N. Musiqiy ta'lim texnologiyalari. - Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
12. Mavlonova R., To'rayeva O. Pedagogika. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.
13. КБ Холиков. Музыкальная педагогика и психология. Вестник науки и образования, 58-61 1 (4), 1 (4), 58-61
14. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. Scientific progress 2 (4), 370-374
15. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Scientific progress 2 (4), 96-101
16. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. Scientific progress 2 (4), 114-118
17. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 952-957

18. КБ Холиков. Проблематика музыкальной эстетики как фактическая сторона повествования. *Science and Education* 3 (5), 1556-1561
19. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
20. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
21. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
22. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
23. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
24. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. *Science and Education* 6 (1), 28-34
25. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. *Science and Education* 6 (1), 21-27
26. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. *Science and Education* 4 (7), 357-362
27. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (7), 107-120
28. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. *Science and Education* 4 (3), 545-551
29. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыки. *Scientific progress* 2 (6), 940-945
30. КБ Холиков. Эстетическое воспитание молодёжи школьного возраста в сфере музыки. *Science and Education* 3 (5), 1542-1548